

9. Smoliy V. Ukrainy'ska natsional'na revolyutsiya XVII st. (1648–1676 rr.) / V. A. Smoliy, V. S. Stepankov. – K.: Vyd. dim «Kyuevo–Mohylans'ka akademiya», 2009. – 447 s.

10. Smoliy V. A. Politychna systema ukraiyins'koho suspil'stva u roky Natsional'noyi revolyutsiyi XVII st. / V. A. Smoliy, V. S. Stepankov; NAN Ukrainy: Instytut istoriyi Ukrainy. – K.: Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, 2008. – 120 s.

11. Taranenko M. H. Istoriya ukraiyins'koyi derzhavnosti / M. H. Taranenko, V. P. Shevchuk. – K.: Nauk. dumka, 1999. – 480 s.

12. Chukhlib T. V. Prysmerek Het'manshchyny: Ukrayina v roky reform Petra I. – K.: In-t istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, 1998. – 321 s.

13. Chukhlib T. Het'many i monarkhy: Ukrainy'ska derzhava v mizhnarodnykh vidnosynakh 1648–1714 rr. / T. V. Chukhlib. – K., N'yu–York, 2003. – 518 s.

14. Chukhlib T. Kozats'kyu ustriy Pravoberezhnoyi Ukrainy v ostanniy chverti XVII st. / T. V. Chukhlib. – K.: Osnovy, 1996. – 273 s.

15. Yavornyts'kyu D. Istoriya zaporoz'kykh kozakiv: U 3 t. / Dmytro Yavornyts'kyu; redkol.: P. S. Sokhan' (vidp. red.) ta in.; peredmoiva V. A. Smoliya, koment. H. Ya. Serhiyenka. – K.: Nauk. dumka, 1990. – T.1. – 592 s.; T.2. – 560 s.; K.: Nauk. dumka, 1991. – T.3. – 560 s.

Karpenko S. V., Candidate of Economic Sciences,
Docent of International Business Management Department,
Open International University of Human Development «Ukraine»
(Ukraine, Kyiv), karpenkosv1975@ukr.net

The Internal Management System in Cossack Ukraine

The article deals with the issues of organising internal structures of the Cossack state, as the existence of system of state bodies that control all questions of home and foreign policy in the state is an important factor of any social and political model. Just in the period of existence of Cossack Ukraine a wide and efficient public administration system was built that can be considered as peculiar form of public service according to all characteristics. At the same time the efficiency of the public service was quite high and corruption level was minimum. It is worth to note that such status of public service remained in different state entities: both absolutely militarized Zaporozhian Sich and Cossack Hetmanate that was more comprehensive in terms of social and political organisation. And even the loss of nationhood by Ukraine at the end of XVIII century did not stop the overall development of public service institutions in our state.

Keywords: Ukraine, Zaporozhian Sich, Cossack Hetmanate, politics, public service.

УДК 321.0115(477)

Картунов О. В.,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри суспільних наук,
Університет економіки та права «КРОК»
(Україна, Київ), alexkartunov@gmail.com

ПРОЦЕСИ НАЦІОНАЛЬНОГО І ДЕРЖАВНОГО БУДУВАННЯ ТА РУЙНУВАННЯ: АНАЛІЗ, СИНТЕЗ, ГІПОТЕЗИ

Дана стаття присвячена дослідженню досить актуальної, складної, суперечливої та інноваційної проблеми. Досліджуються процеси, з одного боку, національного і державного будівництва, а з іншого, національного і державного руйнування. З'ясовуються умови успішного національного і державного будівництва та виявляються причини національного та державного руйнування. Висувається кілька робочих бінарних гіпотез щодо зазначених процесів. Підтверджено, що успішному національному і державному будівництву сприяють такі чинники, як: 1) невеликий відсоток представників «нижчих» соціальних страт і незначний розрив (gap) між ними та «вищими» стратами; 2) рівноправність становища та відсутність дискримінації етнопонаціональних меншин; 3) взаєморозуміння і взаємодія правлячих еліт та їх тісний зв'язок із народними масами; 4) відсутність зовнішнього втручання з боку іноземних держав у внутрішні справи країни тощо. Доведено, що до національного і державного руйнування призводять чинники діаметрально протилежного характеру. Висловлено низку рекомендацій щодо успішного національного і державного будівництва та запобігання національного і державного руйнування.

Ключові слова: національне будівництво, національне руйнування, державне будівництво, державне руйнування, умови, причини, аналіз, синтез, гіпотези.

Актуальність даної проблеми обумовлена кількома чинниками. По–перше, це зміна парадигм (paradigm shift – у тлумаченні Т. Куна), зокрема: послаблення глобалізаційної парадигми, що робить наголос на інтеграцію, універсалізацію і уніфікацію та піднесення глобалізаційної парадигми, яка провіщає диференціацію, фрагментацію, регіоналізацію, автономізацію чи навіть дезінтеграцію існуючих міжнародних утворень та окремих держав [1, с. 48–51]. По–друге, посилення ескалації етнополітичних конфліктів та інтернаціоналізація багатьох з них [2; 3, с. 12–23; 4, с. 88–98; 5, с. 606–644]. По–третє, збільшення кількості т.зв. «держав–невдач» (failed states) та «невизнаних держав» (unrecognized states) [6, с. 345–353]. По–четверте, зростання катастрофічних наслідків процесів національного і державного руйнування. Так, за свідченням американського дослідника Р. Ротберга лише за період 90–х – початку 2000–х років у громадянських війнах у «держав–невдахах» було вбито більше 10 млн. людей і сотні мільйонів були позбавлені основних прав». По–п'яте, перетворення зазначених процесів на загрозу існуючій системі міжнародних відносин. За слушним твердженням вже згаданого Р. Ротберга, процеси послаблення і дезінтеграції деяких держав в Азії, Африці, Латинській Америці, а останніми роками і Європи «загрожують самим засадам цієї системи» (threaten the very foundation of that system) [7, р. 1].

Проведений нами аналіз ступеню наукової розробки проблем національного і державного будівництва та руйнування дає підстави для кількох попередніх висновків. Перший – дана проблематика почала розроблятися на Заході ще з середини ХХ ст. такими відомими її фахівцями, як: К. Дойч [8], У. Коннор [9, р. 319–355], Ч. Тіллі [10] та ін. Другий – «білою плямою» цих досліджень була недооцінка чи навіть ігнорування місця і ролі етнічного чинника в процесах національного і державного будівництва та руйнування. Видатний американський дослідник У. Коннор з цього приводу зазначав; «...провідні теоретики «націо–будівництва» прагнули нехтувати, якщо не повністю ігнорувати проблеми, пов'язані з етнічною різноманітністю» [9, р. 319]. Третій – ХХІ століття стало свідком бурхливого зростання досліджень з цієї проблематики [11; 12; 13]. Четвертий – процеси національного і державного будівництва та руйнування перетворилися на предмет підвищеної уваги центрів стратегічних досліджень та військових навчальних закладів США та деяких інших західних країн [14; 15]. П'ятий – зазначені процеси все частіше використовуються потужними державами як привід для втручання у внутрішні справи, тих держав, в яких ці процеси мають місце або провокуються певними внутрішніми чи зовнішніми силами. Слід наголосити на тому, що останнє набуває рис дедалі міцнішої тенденції, що дало підстави британській дослідниці Б. Блісманн охарактеризувати ХХІ ст. – «століттям інтервенції» (the age of intervention) [16] тощо.

При багатьох беззаперечних позитивах згаданих вище та інших праць, їм, на наш погляд, притаманний і суттєвий недолік, а саме те, що в них процеси національного і державного будівництва та руйнування розглядаються або надто вузько, зокрема на прикладі окремої країни, або надто вже широко і доволі

абстрактно. Типовим прикладом останнього може бути наступне твердження одного з дослідників: «Держави занепадають, коли в них застосовується внутрішнє насильство і вони припиняють надання позитивних політичних послуг своїм мешканцям. Їх уряди втрачають довіру і тривала природа певної нації-держави сама стає сумнівною й нелегітимною в серцях та умах своїх громадян» (becomes questionable and illegitimate in the hearts and minds of its citizens) [7, p. 1]. Тут все нібито правильно, але не вказано конкретні причини занепаду і руйнування держав.

Що стосується вітчизняних дослідників, то якщо деякі з них і займаються цією проблемою, то переважно чи навіть виключно на прикладі аналізу цих процесів в Україні та й то лише на окремих етапах її історичного розвитку. Йдеться, зокрема, про праці Т. О. Бутирської [17], І. О. Рафальського [18] та ін.

Метою і одним з ключових завдань даної статті була розробка і пропозиція низки гіпотез щодо загальних передумов та умов успішного державного і національного будівництва та причин їх руйнування.

При дослідженні цієї складної, вкрай суперечливої та інноваційної проблеми були використані наступні методи: аналізу і синтезу, критичний (у тлумаченні «2 К», тобто Карла Маркса та Карла Поппера), світ-системний аналіз (World-System Analysis – у розумінні І. Уоллестайна), SWOT-аналіз, гіпотетичний, етнополітологічний, етнодержавологічний, етноконфліктологічний та деякі інші. Наголосимо, що основним з них був гіпотетичний метод. Нагадаємо, що цей метод ґрунтується на розробці гіпотези або наукового припущення, що містить певні елементи новизни. Як відомо, мета і завдання гіпотези – повніше та чіткіше пояснювати складні й суперечливі явища та процеси. Водночас основні положення будь-якої гіпотези мають відповідати законам діалектики, бути піддані критиці й обов'язково або підтверджені, або спростовані. Сформулювати і запропонувати коректну робочу гіпотезу, як правило, досить важко, але можна і варто, адже вона допомагає постановці проблеми та пошуку найбільш ефективних шляхів і методів її розв'язання.

Щодо **понятійно-категоріального апарату** даної статті, то тут зазначимо наступне. У західній науковій літературі немає єдності щодо відповідних понять і термінів та їх тлумачення. Зокрема, такі поняття, як «національне будівництво» (nation-building) та «державне будівництво» (state-building), а також «національне руйнування» (nation-destroying) та «державне руйнування» (state-destroying), здебільшого використовуються як синоніми. Але такий підхід є не зовсім коректним. З цього приводу відомий американський дослідник Ф. Фукуяма досить влучно зазначив: «Те, що американці вважають національним будівництвом, є скоріше державним будівництвом...» [15, p. 3]. Виходячи з цього, автор даної статті наголошує на необхідності розрізнення таких хоч і близьких, взаємопов'язаних, але різних понять, як «національне будівництво» та «державне будівництво», а також «національне руйнування» та «державне руйнування». І пропонує під «національним будівництвом» розуміти процес створення і зміцнення певної нації тієї чи іншої країни. При цьому мається на увазі створення як громадянської (civic), так і етнічної (ethnic) націй, зрозуміло, при різному тлумаченні

контентів цих понять. У першому випадку йдеться про спільноту всіх громадян держави незалежно від їх етнічного походження, а у другому – як спільноту, яка складається з громадян якогось одного етнічного походження. Натомість, під «державним будівництвом» мається на увазі процес створення і вдосконалення саме держави, як політичного інституту та головної складової політичної системи. Приблизно так само тлумачаться і поняття «національне руйнування» та «державне руйнування», зрозуміло що з діаметрально протилежними «траєкторіями» розвитку і наслідками цих процесів.

Виклад *основного матеріалу* розпочинаємо з пропозиції кількох бінарних, тобто парних, але протилежних за своїми «траєкторіями», контентами та наслідками гіпотез щодо передумов та умов успішного національного і державного будівництва та причин і наслідків національного і державного руйнування взагалі, й в поліетнічних країнах зокрема. Підґрунтям для нижченаведених гіпотез стали основні положення та/чи висновки численних творів вже згаданих та багатьох інших західних дослідників, а також власні праці автора [19; 20; 21, с. 151–153] та знання, здобуті ним впродовж майже 30 років дослідження зазначеної і суміжної проблематики.

Отже, на розсуд потенційного читача виноситься низка робочих і до того ж досить дискусійних бінарних гіпотез.

Гіпотеза 1a: Чим менший відсоток т.зв. «нижчих страт» і чим менший розрив (gap) між ними та «вищими стратами» і чим більший відсоток т.зв. «середніх страт» – тим більша ймовірність соціальної стабільності та успішного національного і державного будівництва.

Гіпотеза 1b: Чим більший відсоток т.зв. «нижчих страт» і чим більший розрив (gap) між ними та «вищими стратами» і чим менший відсоток т.зв. «середніх страт» – тим більша ймовірність соціального вибуху та потенційного національного і державного руйнування.

Загальноновизнано, що соціальне розшарування виникло з давніх часів, існує й досі і його не можна та, мабуть, і не варто викорінювати. Але вважається, що тут має бути певна межа, своєрідна «червона лінія» (red line), якої не варто переступати. З точки зору класичної теорії стратифікації, в давніх усталених демократичних країнах найбільш чисельними є т.зв. «середні страти», зокрема «нижча середня», «середня середня» та «вища середня». Чисельність цих страт сягає десь 60–90% від загальної чисельності населення і вважається якщо не гарантом, то у всякому разі запорукою стабільності і суспільства, і держави. Щоправда, впродовж останнього десятиліття під впливом глобалізаційних процесів становище «середніх страт» помітно погіршилося, що, на наш погляд, і призвело до зростання серед їх представників популістських, радикальних, екстремістських та ксенофобських настроїв і тенденцій.

Щодо розриву між «нижчими» та «вищими стратами», то він хоч і значний, проте не надто великий: «вищі страти», зокрема «нижча вища», «середня вища» та «вища вища» десь у 7–10 разів багатіші за «нижчі страти». Але якщо цей розрив стає надто великим (у деяких країнах у 40–70 разів), він може бути нестерпним

для представників «нижчих страт», зокрема «нижчої нижчої», «середньої нижчої» та «вищої нижчої»... Звичайно, тут можна припускати, що ситуація і чинники, які містяться в *Гіпотезі 1b* не завжди і не всюди призводять до повстань і революцій, а отже – до національного і державного руйнування. Однак, така загроза завжди існує. До того ж, в поліетнічній країні зазначена ситуація і чинники можуть стати поштовхом не лише до соціальних бунтів, а й до етнонаціональних заворушень.

Гіпотеза 2a: Чим відчутнішим і помітнішим є рівноправність становища й відсутність дискримінації етнонаціональних меншин – тим більша ймовірність етнополітичної стабільності та успішного національного і державного будівництва.

Гіпотеза 2b: Чим відчутнішою і помітнішою є нерівноправне становище та дискримінація етнонаціональних меншин – тим більша ймовірність зростання вимог та/чи посилення боротьби етнонаціональних меншин за свої права, що може призвести до ескалації етнополітичних конфліктів та початку національного і державного руйнування.

Варто наголосити, що сама по собі поліетнічність населення, зокрема в ситуації і умовах, виписаних у *Гіпотезі 2a*, не становить безпосередньої загрози національній єдності та/чи територіальній цілісності держави. Більше того, на наш погляд, вона є, на жаль, і досі недооціненою і мало використовуваною суспільною цінністю, яка прикрашає, оздоблює, збагачує суспільне життя, забезпечує його від одноманітності, сірості та уніфікованості, врешті решт оберігає його від ентропії. Звичайно, за певних умов, зокрема викладених у *Гіпотезі 2b* поліетнічність може стати чи її можуть зробити конфліктогенним чинником та потенційною деструктивною силою. Тут вже майже все залежить від рівня цивілізованості й демократичності суспільства та характеру державної етнонаціональної політики.

Варто також враховувати, що ситуація і чинники, що містяться в *Гіпотезі 2b* хоч і не завжди, але досить часто ведуть до ескалації етнополітичних конфліктів, як передвісників гіпотетичного національного і державного руйнування. Разом з тим, слід виходити з того, що одночасна наявність та переплетіння ситуацій і чинників, вказаних в *Гіпотезі 1b* та *Гіпотезі 2b*, значно підвищують ризики та небезпеку національного і державного руйнування. Адже тоді суспільство і держава опиняються нібито між «двома лезами ножиць», здатних руйнувати національну єдність та «різати по живому» територіальну цілісність держави. І хоча у такому випадку, як вже зазначалося, йдеться переважно лише про народження чи певне посилення руху етнонаціональних меншин за свої права, але небезпека національного і державного руйнування вже зависає «дамоклевим мечем» і над поліетнічним суспільством, і над державою.

Гіпотеза 3a: Чим тіснішими є взаєморозуміння і взаємодія правлячих еліт та їх зв'язок із народними масами – тим більша ймовірність соціальної і етнополітичної стабільності суспільства та успішного національного й державного будівництва.

Гіпотеза 3b. Чим запеклішою є боротьба правлячих «еліт» за владу, найрізноманітніші ресурси та більшим їх відрив від народних мас – тим більша ймовірність

хаосу, соціальної й етнополітичної дестабілізації суспільства та небезпека початку чи посилення національного і державного руйнування.

Ця небезпека надзвичайно швидко зростає при поєднанні ситуацій і чинників, висловлених у *Гіпотезах 1b, 2b* та *3b*. Тоді суспільство і держава потрапляють у своєрідний «бермудський трикутник», вирватися з якого вже суперважко, якщо можна взагалі. Адже до всіх раніше згаданих викликів і загроз додаються ще й зростаючі настрої та тенденції до іредентизму та/чи сепаратизму, які підігруються й очолюються однією зі «скривджених еліт», зокрема т.зв. «етнополітичними антрепренерами» етнонаціональних меншин. А це вже прямиий шлях до ескалації етнополітичних конфліктів та/чи етнічної громадянської війни (ethnic civil war), що вже може становити реальну загрозу національного і державного руйнування.

Гіпотеза 4a: Чим очевиднішою є ситуації й чинники, викладені у трьох сформульованих вище *Гіпотезах*, зокрема *1a, 2a* та *3a* – тим менша ймовірність зовнішнього втручання з боку іноземних держав у внутрішні справи поліетнічної країни, хоча в сучасних умовах підвищеної етнополітичної турбулентності воно повністю не виключається.

Гіпотеза 4b: Чим очевиднішою є ситуації й чинники, викладені в *Гіпотезах 1b, 2b* та *3b* – тим більша ймовірність зовнішнього втручання з боку іноземних держав у внутрішні справи поліетнічної країни.

Це обумовлене тим, що у таких випадках суспільство й держава розглядаються близькими і віддаленими сусідами як легка здобич, над якою можна встановити та/чи посилити контроль, отримати якісь політичні та/чи матеріальні дивіденди (дешеву робочу силу, сировину, засоби виробництва і комунікацій, частину території тощо). Найчастіше зовнішнє втручання здійснюється під певними реально існуючими, але найчастіше вигаданими приводами, зокрема такими, як «захист співвітчизників», «збереження існуючого ладу», «повалення авторитарного режиму», «поширення демократії» та ін. І тоді перед суспільством може постати реальна загроза спалаху класичної громадянської війни (civil war) та/чи етнічної громадянської війни (ethnic civil war), а перед державою – дезінтеграції та часткової чи повної втрати суверенітету. Втім, тут можна запропонувати ще одну бінарну гіпотезу.

Гіпотеза 5a: «Рятівним колом», своєрідним «запобіжником» ескалації етнополітичних конфліктів та/чи вибуху етнічної громадянської війни може стати надання «бунтівним» етнонаціональним меншинам автономії або її розширення для тих, хто її вже має.

Гіпотеза 5b: Звуження, а тим більше скасування автономії тим етнонаціональним меншинам, які її мають – це поштовх до ескалації етнополітичних конфліктів, «спусковий гачок» (trigger) вибуху етнічної громадянської війни, а в деяких випадках і привід для відокремлення та створення ними власного державного утворення.

На користь цих гіпотез (*Гіпотеза 5a* та *Гіпотеза 5b*) «працює» світовий історичний досвід, який свідчить, що надання чи розширення автономії «бунтівним» етнонаціональним меншинам не раз сприяло розв'язанню етнополітичних конфліктів та

запобігало вибуху етнічної громадянської війни, а, отже, запобігало національному та державному руйнуванню. І навпаки: зрушення і тим більше скасування автономії призводило до ескалації етнополітичних конфліктів, вибуху етнічної громадянської війни та намагань «бунтівних» етнонаціональних меншин створити власні державні утворення. Доречність висунення цієї гіпотези значною мірою підтверджується даними відомого глобального міжнародного дослідницького проекту «Меншини у небезпеці» (Minorities at Risk), проведеного видатним американським вченим, засновником етнополітичної конфліктології Т. Гурром [22]. До цих даних можна додати і ті незаперечні факти, що ескалація етнополітичних конфліктів та етнічні громадянські війни розпочиналися саме після того, як були скасовані автономії косовських албанців у колишній Югославії, абхазів і південних осетин у Грузії тощо. Більше того, вони взяли курс на створення своїх державних утворень, які перетворилися у першому випадку в «напів-визнану державу» (semi-recognized state), а у двох інших випадках – у «невизнані держави» (unrecognized states).

У цілому можна погодитися з точкою зору тих багатьох західних дослідників, які вважають, що надання автономії створює більш сприятливі умови для виживання і подальшого існування етнонаціональних меншин. Водночас, безперечним є й те, що автономізація може таїти в собі й певні потенційні виклики та небезпеки для пануючої/домінуючої етності, а в деяких випадках і для національної єдності та територіальної цілісності держави. І тим не менш, цей шлях може задовольнити і вгамувати вимоги етнонаціональної меншини щодо забезпечення її індивідуальних, групових і колективних прав на гідне існування й збереження своєї етнічної ідентичності. Та головне тут полягає у тому, що цей шлях здатний відвернути загрозу спалаху етнічної громадянської війни, яка може запустити механізм національного та державного руйнування.

Гіпотеза 6a: «Рятівною соломинкою» для всіх конфліктуючих сторін у такій ситуації можуть стати лише їх взаємне визнання одна одною, прямі переговори і готовність до розумних компромісів, спільні пошуки політичних, цивілізованих шляхів та методів розв'язання конфлікту.

Гіпотеза 6b: Небажання однієї чи всіх конфліктуючих сторін визнавати одна одну в якості суб'єкт(у)ів конфлікту, відмова від прямих переговорів, неготовність до розумних компромісів та уникнення спільних пошуків політичних, цивілізованих шляхів і методів розв'язання конфлікту – шлях до його пролонгації, «заморожування», чи навіть до подальшої ескалації.

Зрозуміло, що шлях викладений в **Гіпотезі 6a** є найскладнішим і найважчим з усіх можливих, оскільки кожна з конфліктуючих сторін може висунути «тисячу і одну» реальну та/чи вигадану причину того, щоб навіть не зустрічатися, не сідати за один стіл, не розмовляти одна з одною, не йти на компроміси тощо. Але, як засвідчує світовий досвід, іншого шляху – просто немає. Той же, хто намагається йти іншим(и) шляхом(ами) – створює умови не для національного і державного будівництва, а до їх руйнування.

Втім, будучи оптимістом, пропонуємо наступні гіпотези.

Гіпотеза 7a: Національне і державне будівництво та набуття державності – це, хоч і відкладний у часі, але все ж таки **закон (law)** розвитку великих етносів, які проживають на своїх етнічних землях, зберегли свою окремішність та пасіонарність, усвідомили своє право на власну державу і розпочинають боротьбу за неї.

Гіпотеза 7b: Національно-державне руйнування і втрата державності – це скоріше за все **закономірність (trend)**, яку можна зупинити і перервати спільними зусиллями народу та правлячих еліт.

Звичайно, це може відбутися лише в ситуаціях і при наявності якщо не всіх, то хоча б більшості чинників, вказаних у **Гіпотезах 1a – 6a**. Варто також враховувати, що національне і державне будівництво – це конструктивний процес, але виключно чи переважно з точки зору тієї етнонаціональної спільноти, яка мріє чи збирається ним займатися. Водночас, цей процес є деструктивним з погляду етнонаціональної спільноти, яка була або є пануючою/домінуючою в суспільстві й державі, до складу якої входить та спільнота, яка планує взяти курс на «власне» державне будівництво. Тому наміри і тим більше перші кроки в цьому напрямку, як правило, стають причиною та поштовхом до ескалації етнополітичних конфліктів чи навіть вибуху етнічної громадянської війни, що може призвести до трагічних наслідків для всіх її учасників.

На останок пропонуємо ще дві гіпотези, як важливе застереження і опонентам, і пропонентам всіх запропонованих вище гіпотез.

Гіпотеза 8a: В умовах дедалі міцніючої глокалізації та зростаючої етнополітичної турбулентності слід очікувати суттєвого посилення процесів національного і державного будівництва та національного і державного руйнування.

Гіпотеза 8b: Жодне поліетнічне суспільство, особливо в умовах міцніючої глокалізації та етнополітичної турбулентності, не має імунітету від ескалації етнополітичних конфліктів та/чи їх перетворення на етнічні громадянські війни, а отже від загрози національного і державного руйнування.

Тут доречним буде нагадати, що **Гіпотеза 8b** була сформульована і запропонована групою вітчизняних дослідників, у тому числі й автором даної статті, ще у 90-х роках [23, с. 3–13]. Але, на жаль, донедавна вона залишалася мало поміченою, бо ніхто навіть не міг уявити, що в Україні коли-небудь можуть з'явитися т.зв. «невизнані держави»...

Виходячи з положень **Гіпотез 8a** та **8b**, міжнародне співтовариство і правлячі еліти поліетнічних країн мають, по-перше, бути готовими до такого розвитку подій, а, по-друге, нарощувати та об'єднувати свої зусилля у пошуках політичних, цивілізованих шляхів, методів і засобів запобігання ескалації етнополітичних конфліктів, зокрема їх інтернаціоналізації та/чи перетворення на етнічні громадянські війни.

На завершення – наступний **гіпотетичний висновок**. По-перше, процеси успішного національно-державного будівництва можуть мати місце, а національна єдність та територіальна цілісність держави, їх сталий розвиток можуть відбуватися і зміцнюватися лише за умов створення ситуацій і наявності чинників,

викладених у запропонованих вище **Гіпотезах 1a – 6a**. Відповідно, національне і державне руйнування, зокрема втрата національної єдності та порушення територіальної цілісності держави починається там і тоді, де і коли складаються ситуації та з'являються чинники, вказані у **Гіпотезах 1b – 6b**. По-друге, зрозуміло, що всі запропоновані вище Гіпотези є всього-на-всього *робочими* і до того ж *дискусійними*, кожна з яких ще має бути або доведена, або спростована. Але це вже завдання майбутніх досліджень і дискусій...

Список використаних джерел

1. Картунов О. В. Соціально-політичні та етнополітичні аспекти глобалізації та глокалізації / О. В. Картунов // Національні культури у глобалізованому світі: Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практич. конф. (м. Київ, 6–7 квітня 2017 р.). – К.: КНУКіМ, 2017. – С.48–51.
2. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт / В. О. Котигоренко. – К.: Світогляд, 2004. – 722 с.
3. Маруховська О. О. Врегулювання етнополітичних конфліктів: наука чи мистецтво? / О. О. Маруховська // Віче. – 1998. – №1. – С.12–23.
4. Маруховська-Картунова О. О. Етнополітичні протести та повстання в контексті західної етнополітичної конфліктології / О. О. Маруховська-Картунова // Політичний менеджмент. – 2009. – №2. – С.88–98.
5. Маруховська-Картунова О. О. Зародження та становлення етнополітичної конфліктології в Україні / О. О. Маруховська-Картунова // Політична наука 1991–2016: У 2-х т. – Т.2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень. – К.: Парламентське видавництво, 2016. – С.606–644.
6. Далявська Т. П. Невизнані держави в контексті державотворчих процесів та міжнародного визнання / Т. П. Далявська // Держава і право. – 2014. – Вип.66. – С.345–353.
7. Rotberg R. (Ed.). When States Fail: Causes and Consequences / R. Rotberg. – Princeton: Princeton University Press, 2003. – 352 p.
8. Deutsch K. Nation-Building / K. Deutsch, W. Foltz. (Eds.). – New York: Atherton Press, 1966. – 171 p.
9. Connor W. Nation-Building or Nation-Destroying? / W. Connor // World Politics. – Volume 24. – Issue 3. – April 1972. – P.319–355.
10. Tilly Ch. The Formation of National States in Western Europe / Ch. Tilly. – Princeton: Princeton University Press, 1975. – 711 p.
11. Fukuyama F. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century / F. Fukuyama. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004. – 160 p.
12. Richmond O. Failed Statebuilding. Intervention, the State, and the Dynamics of Peace Formation / O. Richmond. – New Haven: Yale University Press, 2014. – 296 p.
13. Soifer H. State Building in Latin America / H. Soifer. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – 324 p.
14. Dobbins J. America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq / J. Dobbins, R. Lal. – Santa Monica: RAND Corporation, 2003. – 280 p.
15. Fukuyama F. Nation-Building: Beyond Afghanistan and Iraq / F. Fukuyama. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2005. – 272 p.
16. Bliesemann de G. B. State-building and State-Formation: The Political Sociology of Intervention / Berit de G. B. – Abingdon: Routledge, 2012. – 288 p.
17. Бутирська Т. О. Державне будівництво: стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні: Монографія / Т. О. Бутирська. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 484 с.
18. Рафальський І. О. Національно-державне самовизначення України: внутрішні чинники та зовнішні впливи / І. О. Рафальський. – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. – 480 с.
19. Картунов О. В. Вступ до етнополітології: Науково-навчальний посібник / Картунов О. В. – К.: Ін-т економіки, управління та господарського права, 1999. – 300 с.
20. Картунов О. В. Західні теорії етнічності, нації та націоналізму: Навчальний посібник / Картунов О. В. – К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2007. – 192 с.

21. Картунов О. В. Набуття та втрата державності в Україні: постановка проблеми / О. В. Картунов // «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» Матеріали Другої Всеукраїнської наукової конференції (24–25 березня 2017 р., м. Дніпро) Частина I / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотник», 2017. – С.151–153.

22. Gurr T. Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts / T. Gurr. – W.: United States Institute of Peace, 1993. – 448 p.

23. Картунов О. В. Жодний тип суспільства не має імунітету від етнічних домагань / О. В. Картунов, В. Г. Кремень, О. О. Маруховська // Віче. – 1998. – №6. – С.3–13.

References

1. Kartunov O. V. Sotsialno-politychni ta etnopolitychni aspekty hlobalizatsii ta hlokalizatsii / O. V. Kartunov // Natsionalni kultury u hlobalizovanomu sviti: Zb. materialiv vseukr. nauk.-praktych. konf. (m. Kyiv, 6–7 kvitnia 2017 r.). – K.: KNUKIM, 2017. – S.48–51.
2. Kotyhorenko V. O. Etnichni protyrichchia i konflikty v suchasni Ukraini: politolohichni kontsept / V. O. Kotyhorenko. – K.: Svitohliad, 2004. – 722 s.
3. Marukhovska O. O. Vrehuliuvannia etnopolitychnykh konfliktiv: nauka chy mystetstvo? / O. O. Marukhovska // Viche. – 1998. – №1. – S.12–23.
4. Marukhovska-Kartunova O. O. Etnopolitychni protesty ta povstannia v konteksti zakhidnoi etnopolitychnoi konfliktolohii / O. O. Marukhovska-Kartunova // Politychni menezhment. – 2009. – №2. – S.88–98.
5. Marukhovska-Kartunova O. O. Zarozhennia ta stanovlennia etnopolitychnoi konfliktolohii v Ukraini / O. O. Marukhovska-Kartunova // Politychna nauka 1991–2016: U 2-kh t. – T.2. Teoretyko-metodolohichni zasady i kontseptualni pidsumky vitchyznianskykh doslidzhen. – K.: Parlamentske vydavnytstvo, 2016. – S.606–644.
6. Daliavska T. P. Nevyznani derzhavy v konteksti derzhavotvorchykh protsesiv ta mizhnarodnoho vyznannia / T. P. Daliavska // Derzhava i pravo. – 2014. – Vyp.66. – S.345–353.
7. Rotberg R. (Ed.). When States Fail: Causes and Consequences / R. Rotberg. – Princeton: Princeton University Press, 2003. – 352 p.
8. Deutsch K. Nation-Building / K. Deutsch, W. Foltz. (Eds.). – New York: Atherton Press, 1966. – 171 p.
9. Connor W. Nation-Building or Nation-Destroying? / W. Connor // World Politics. – Volume 24. – Issue 3. – April 1972. – P.319–355.
10. Tilly Ch. The Formation of National States in Western Europe / Ch. Tilly. – Princeton: Princeton University Press, 1975. – 711 p.
11. Fukuyama F. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century / F. Fukuyama. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004. – 160 p.
12. Richmond O. Failed Statebuilding. Intervention, the State, and the Dynamics of Peace Formation / O. Richmond. – New Haven: Yale University Press, 2014. – 296 p.
13. Soifer H. State Building in Latin America / H. Soifer. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – 324 p.
14. Dobbins J. America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq / J. Dobbins, R. Lal. – Santa Monica: RAND Corporation, 2003. – 280 p.
15. Fukuyama F. Nation-Building: Beyond Afghanistan and Iraq / F. Fukuyama. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2005. – 272 p.
16. Bliesemann de G. B. State-building and State-Formation: The Political Sociology of Intervention / Berit de G. B. – Abingdon: Routledge, 2012. – 288 p.
17. Butyrska T. O. Derzhavne budivnytstvo: stan, superechnosti, perspektyvy rozvytku v Ukraini: Monohrafiia / T. O. Butyrska. – K.: Vyd-vo NADU, 2007. – 484 s.
18. Rafalskyi I. O. Natsionalno-derzhavne samovyznachennia Ukrainy: vnutrishni chynnyky ta zovnishni vplyvy / I. O. Rafalskyi. – K.: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy; Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 2016. – 480 s.
19. Kartunov O. V. Vstup do etnopolitohii: Naukovo-navchalnyi posibnyk / Kartunov O. V. – K.: In-t ekonomiky, upravlinnia ta hospodarskoho prava, 1999. – 300 s.
20. Kartunov O. V. Zakhidni teorii etnichnosti, natsii ta natsionalizmu: Navchalnyi posibnyk / Kartunov O. V. – K.: Un-t ekonomiky ta prava «KROK», 2007. – 192 s.

21. Kartunov O. V. Nabuttia ta vtrata derzhavnosti v Ukraini: postanovka problemy / O. V. Kartunov // «Ukraina v humanitarnykh i sotsialno-ekonomichnykh vymirakh» Materialy Druhoi Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (24–25 bereznia 2017 r., m. Dnipro) Chashtyna I. / Nauk. red. O. Iu. Vysotskyi. – Dnipro: SPD «Okhotnik», 2017. – S.151–153.

22. Gurr T. Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts / T. Gurr. – W.: United States Institute of Peace, 1993. – 448 p.

23. Kartunov O. V. Zhodnyi typ suspilstva ne maie imunitetu vid etnichnykh domahan / O. V. Kartunov, V. H. Kremen, O. O. Marukhovska // Viche. – 1998. – №6. – S.3–13.

Kartunov A. V., Doctor of Political Science, Professor, Head of Social Sciences Department of the University of economic and law «KROK» (Ukraine, Kyiv), alexkartunov@gmail.com

Processes of nation and state building and destroying: analysis, synthesis, hypotheses

This article is devoted to research of actual enough, difficult, contradictory and innovative problem. Processes, from one side, nation and state building, and on the other side, nation and state-destroying are investigated. The terms of successful nation and state building turn out and reasons of nation and state-destroying come to light. A few working binary hypotheses of the relatively marked processes are proposed. It is confirmed that successful nation and state building is assisted by such factors as: a) 1) small percent of representatives of «lower» social stratum and insignificant gap between them and «higher» stratum; 2) equality of status and absence of discrimination of ethnolocal minorities; 3) mutual understanding and co-operation of ruling elites and their close connection with the folk masses; 4) absence of external interference from the side of the foreign states in the internal affairs of country and others like that. It is well-proven that factors of diametrically opposite character result in nation and state-destroying. A few of recommendations as for the successful nation and state building and prevention of nation and state-destroying are expounded.

Keywords: nation building, nation-destroying, state building, state-destroying, terms, reasons, analysis, synthesis, hypotheses.

* * *

УДК 352.07;342.8

Клячин А. К.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
політології, Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара
(Україна, Дніпро), professor.28@ukr.net

ЗМІНА ПОЛІТИЧНОЇ КОНФІГУРАЦІЇ МІСЦЕВИХ РАД ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВТІЛЕННЯ НОВОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)

На прикладі Дніпропетровської міської ради досліджуються особливості запровадження різноманітних виборчих систем при виборах до місцевих рад, в контексті відображення у результатах голосування (у конфігурації міської ради) партійно-ідеологічних та особистісно-територіальних інтересів виборців. Відслідковуються особливості змін у конфігурації міської ради та ступень впливу на це політичних і специфічно територіальних чинників у залежності від використання різних виборчих систем. Аналізуються результати втілення пропорційної виборчої системи з відкритими списками в контексті формування політичної конфігурації міської ради після виборів 2015 року.

Ключові слова: виборча система, пропорційна виборча система з відкритими списками; Дніпропетровська міська рада; партійно-ідеологічні та особистісно-територіальні інтереси виборців; внутрішньопартійна конкуренція, формування більшості у раді.

Під час виборів до місцевих рад у 2015 році в Україні вперше була застосована пропорційна виборча система за так званими «відкритими списками». З кількох можливих варіантів цього типу пропорційної виборчої системи був використаний варіант категоричного голосування (виборець може віддати тільки один голос одночасно і за партію і за кандидата від цієї партії, який «закріплюється» за цим округом).

Її запровадження на виборах до місцевих рад дозволило побачити основні переваги та вади цієї системи на локальному (місцевому рівні) до того, як можливо запровадити у майбутньому цю систему

на загальноукраїнському рівні (вибори до Верховної Ради).

Метою статті є визначення специфіки, переваг та вад застосування пропорційної виборчої системи з «відкритими списками» у виборах до місцевих рад в 2015 році в Україні (на прикладі Дніпропетровської міської ради).

При дослідженні цього питання були використані: метод моделювання ситуації (моделювання результатів виборів, якщо б вони відбувалися за пропорційною системою з закритими списками чи за змішаною виборчою системою); порівняльний аналіз політичної структури Дніпропетровської міськради при застосуванні різних систем виборів, а також порівняльний аналіз наявних результатів виборів до Дніпропетровської міськради у 2015 році (за пропорційної системи з «відкритими списками») з змодельованими результатами (якщо була б застосована змішана система).

Дані які стали основою для даної статті можна розділити на чотири групи: фундаментальні теоретичні дослідження різноманітних моделей виборчих систем [10; 11; 12]; практичні порівняльні дослідження щодо використання цих моделей в різних країнах [5; 9]; статистичні дані щодо результатів виборів до місцевих рад в Україні починаючи з 1994 по 2015 рік [1; 6]; експертні оцінки результатів запровадження різних моделей виборчих систем в Україні, зокрема пропорційної системи з відкритими списками у виборах до місцевих рад у 2015 році [2; 3; 4; 7; 8].

Запровадження в Україні пропорційної системи з відкритими партійними списками на виборах до місцевих рад стало черговим кроком на шляху до оптимальної системи представництва інтересів виборців в радах всіх рівнів. Зокрема мова іде про ідеологічно-партійний вимір цих інтересів, коли виборці голосують за партійні бренди, які пропонують ти чи інші ідеологічні, соціальні, світоглядні орієнтири. Та про особистісно-територіальний вимір інтересів виборців, коли вони обирають депутатів спираючись на особистість кандидатів та на їх готовність у новій якості втілювати програми розвитку конкретної території, тобто виборчого округу.

Як результат має утворитися певний баланс між представництвом у місцевих радах загальнонаціональних партій, які рідко мають окремий порядок денний для конкретної територіальної громади, та політичних сил чи конкретних політиків, що відображають інтереси виключно даної громади.

Попередніми кроками, що мали наблизити місцеві ради до цієї мети можна вважати застосування спочатку мажоритарної системи виборів до цих рад (1994, 1998, 2002), потім пропорційної (2006), потім змішаної (2010).

Як відомо за умовами мажоритарної системи, яка використовувалася на місцевому рівні за період Незалежності України найчастіше, на кожному окрузі конкурують конкретні особи. А отже, партійна приналежність може бути не обов'язковою, а чинником, який кандидат може використати в ході передвиборчої агітації. Тобто, маючи низький особистий рейтинг, піти на вибори як висуванець відомої партії. Ти самим перетворити підтримку даної партії як «локомотив» для власного політичного просування. За такої ситуації виборці голосують не за особисті якості кандидата, а